

AKTUÁLNE O EPISTEMOLÓGII

CHARLES LANDESMAN: An Introduction to Epistemology (Úvod do epistemológie). UK/Massachusetts, USA Blackwell Publishers 1997, 215 s.

Charles Landesman je profesorom filozofie na City University v New Yorku v USA. Ako autor viacerých publikácií z oblasti teórie poznania (*Diskurz a jeho predpoklady*, 1972; *Farba a vedomie*, 1989; *Oko a myseľ*, 1993 a i.) v roku 1997 vydal prácu *Úvod do epistemológie*, ktorá vzbudila pozitívny záujem a ohlas aj u renomovaných profesorov epistemológie (E. Sosa, E. J. Lowe a ďalší). Tí ju zhodne považujú za vhodnú vysokoškolskú učebnicu, ktorá je napísaná jasne, inteligentne, zrozumiteľne a s historickou erudíciou, vyvážené pokrýva celú problematiku teórie poznania.

Autor *Úvodu do epistemológie* sa vyznáva už v úvode, že motívom na napísanie tejto učebnice bolo úsilie sprostredkovať študentom skúsenosti z výučby teórie poznania na City University, ktorá stojí na výklade Russellovej epistemologickej koncepcie rozpracovanej najmä v práci *Problémy filozofie* (1912). Russellova kombinácia problémov a diskusií o elementárnych a zároveň fundamentálnych epistemologických otázkach sa stala pre autora akýmsi východiskom ponímania súčasnej epistemológie. Landesmanova transformácia Russellových epistemologických východísk z hľadiska teoretických, metodologických i metodických postulátov je podnetná aj prínosná súčasne. Kniha pozostáva zo siedmich kapitol, v ktorých sa spracováva kompendium základných otázok a problémov súčasnej epistemológie. Každá z nich nás zoznamuje s názormi filozofov, ktorí najviac ovplyvnili vývoj epistemológie, zároveň však obsahuje aj autorove vlastné analytické a hodnotiace názory a závery. Jednotlivé kapitoly majú fundamentálnu informačnú hodnotu a obsahujú aj užitočný zoznam literatúry.

Prvá kapitola *Zmyslové uvedomenie* je venovaná otázkam, ktoré vyplývajú z možnosti zmyslovej percepcie ako východiska poznania. Autor postupuje metodicky a rozvíja úvahy o rozdieloch medzi psychologickou a filozofickou analýzou zmyslovej percepcie a o jej vzťahu k objektom. Analyzuje zvláštnosti a rozdiely medzi *priamym realizmom* (*direct realism*) a *reprezentatívnym realizmom*.

Precíznosť či adekvátnosť zmyslovej skúsenosti a jej sprostredkovanie vonkajšieho sveta je predmetom diskusie na základe analýzy textov a argumentácie J. Locka o primárnych a sekundárnych kvalitách. *Jav a realita* je názov II. kapitoly, v ktorej autor postupne orientuje úvahy čitateľa na problematiku predstavy, pamäti a pochybnosti, ako ich v teórii poznania nastolil skepticizmus. Skepticizmu a jeho postavám v teórii poznania je venovaná III. kapitola s názvom *Skepticizmus*. Descartes, Hume a Kant formulovali skeptické námietky voči ľudskej schopnosti poznať objektívny svet. Autor sa odvoláva aj na súčasných filozofov, ktorí rozvíjajú známe skeptické argumenty. Súčasný smery vo filozofii, ako sú pragmatizmus, logický pozitivizmus, naturalizovaná epistemológia, konštruktivizmus a postmodernizmus sa usilujú prekonať tradičnú ideu

o objektívnej realite nezávislej od vedomia, ktorú možno poznať len kognitívnymi prostriedkami. Landesman sa odvoláva najmä na Moorove dôkazy existencie vonkajšieho sveta a na jeho úspešné odolávanie skeptikom.

IV. kapitola s názvom *Sebapoznanie* je venovaná filozofickým otázkam poznania nášho mentálneho života. Motívom a podnetom na diskusiu slúži autorovi kritika Descartovho "Myslím, teda som". Descartes sľubne rozpracoval metódu pochybovania, ale zredukoval noetickú tematiku len na jednorazový postup k istote ego a od neho k vonkajšiemu svetu. V Descartovom postupe možno vidieť pomalé vzdaľovanie od realisticky založeného poznania i od realisticky chápanej pravdy.

Za hranicami základnej viery je názov piatej kapitoly. Tu sa vracia autor k základným problémom hraníc poznania, ktorého východiskom môže byť empiria alebo rozum. Zmyslová skúsenosť určuje podľa hlavného postulátu empirizmu aj kompetencie rozumu samotného. Hranice objektivity sú tak určované zmyslovosťou (Hume) a naše myslenie nemá istotu o realite. Humove argumenty proti racionalite indukcie využíva autor v konfrontácii s vedeckým realizmom (*scientific realism*) a anti-realizmom (*anti-realism*). Celú šiestu kapitolu *Poznanie a priori* venuje problematike nezávislosti poznania na empirickej skúsenosti a obraňuje kantovské *syntetické a priori* proti súčasnému kriticismu (s. 187, 188).

Posledná kapitola má názov *Epistemológia*. Má syntetický charakter. V ucelenej podobe ukazuje stav, základné problémy a trendy súčasnej epistemológie. Súčasne sa zameriava proti pokusom o jej psychologizáciu. Preto v závere kapitoly nastoľuje aj aktuálnu otázku etiky viery (*ethics of belief*), ktorú spája s rozhodnutím človeka v poznávaní upriamiť pozornosť na dôkazy, ktoré nás vedú k tomu, v čo máme veriť. Najmarkantnejšie vystupuje táto otázka v prípade akceptácie náboženskej viery: "*Je veľmi dôležité, aby naša viera bola pravdivá a naše blaho a blaho iných záviselo od nej... nemusíme pritom najprv objavovať pravdu vedeckú a filozofickú... želajme si len toľko, aby sme boli členmi komunity, ktorá sa o to usiluje*", uzatvára autor (s. 200).

Recenzovaná práca môže poslúžiť ako vhodná metodická pomôcka pre výučbu úvodu do teórie poznania. Prezentuje typický angloamerický prístup a výklad epistemických problémov. Spolu s prácami, ktoré u nás už poznáme (R. Nozick, J. Dancy, R. Chilsolm, J. L. Pollock a ďalší), môže byť pre jazykovo disponovaných študentov širšou bázou študijnej literatúry. Pretrváva však nedostatok pôvodnej slovenskej, resp. preloženej odbornej učebnicovej literatúry z oblasti epistemológie. Tento nedostatok nemôže odstrániť zatiaľ jediná vhodná práca J. Letza *Teória poznania* (1992). V časopiseckej ponuke síce nachádzame rozpracované dielčie problémy, prístupy a koncepcie, ale na knižnom trhu stále absentuje prehľadná práca o súčasných epistemologických koncepciách a problémoch. Recenzovaná práca pomôže prekonať pretrvávajúci nedostatok vhodnej a podnetnej literatúry v oblasti teórie poznania, preto ju odporúčam do pozornosti filozofickej verejnosti.

Viera Bilasová

Doc. PhDr. Viera Bilasová, CSc.
Katedra filozofie FF PU
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
SR